

ולכן מפרשת הגמרא את המשנה, **אימא:**

המשה סלעים חייב ליתן לו, ובנו אינו פדוי:

אמר עולא:

דבר תורה בנו פדוי לכשיתן את הכסף עצמו, ומאי טעמא אין בנו פדוי? מטעם גזירה שמא יאמרו פודין בשטר. (2)

נא-ב ולא הקדשות בכל אלו, לומר, שאף את ההקדשות אין פודין בעבדים שטרות וקרקעות. (1)

שנינו במשנה: **כתב לכהן שהוא חייב לו**

את השטר היה עליו חוב זה שחייבתו התורה ונכסיו היו משועבדים לזה, ואם כן, במה שכתב השטר חוב לא הוסיף ולא חידש עליו שום דבר. על פי מנחת חינוך שצב ז, ובית הלוי חלק א סימן ככג.

השלישי: הרשב"א בקידושין ה א כתב, שהאומר לאשה הרי את מקודשת לי במנה ומחייב אני עצמי לך בשטר באותו מנה — אינה מקודשת [דלא כרש"י שם], והביא לזה ראייה מן המבואר בסוגייתנו שהכותב לכהן שהוא חייב לו חמש סלעים לפדיון בנו, הרי בנו פדוי מן התורה רק לכשיתן, הרי מבואר שבהתחייבות עצמה אינו יכול לפדות.

[וראה בטור בשם הבה"ג, ובמה שכתבו בכיאוורו הב"ח והט"ז, ונראה מדברייהם שהבה"ג לא גרס בגמרא "לכשיתן", ראשית בכורים].

ג. תמהו המחנה אפרים [הלכות קנין מעות סימן ה] והקצות החושן [קצ ו] על דברי הרשב"א: מה ראייה היא מפדיון הבן, והרי גבי פדיון הבן נתמעטו שטרות משום שאין גופן ממון, ואינו ענין לקידושין?!

ובקצות החושן שם צידד לומר על פי המבואר בהערות לעיל עמוד א משמו, שבאמת חוב הוא גופו ממון, ורק בחוב של אחרים שהוא מקנה על ידי השטר חשיב אין גופו ממון. ובחידושי רבי שמואל [קידושין סימן ה], צידד לפרש על פי המבואר בהערות לעיל עמוד א משמו, שהחוב הוא גופו ממון, והמשנה לא מיעטה אלא כשצריך את השטר עצמו להשלים

דקיימא לן כוותיה, שאם קידש אשה בהקדש בשוגג, כיון דהקדש מתחלל בשוגג בהוצאה מרשות לרשות, הרי נתחלל ביד האשה וזכתה באותו הקדש ומתקדשת בו, ולפי זה יש לדון כן גם בפדיון הבן, שיהא הבן פדוי אם פדה בהקדש בשוגג. וראה שם שהאריך בענין זה. ובאותו ד שם העיר, דלכאורה יש לפרש משנתנו כרבי יוסי הגלילי הסובר קדשים קלים ממון בעלים הם, ומכל מקום אין בנו פדוי אף על גב דלענין קידושין הוה קידושין אליבא דרבי יוסי הגלילי, ראה שם.

1. כתב רש"י [וראה תוספות בעמוד א ד"ה אימא]: התם נפקא לן מקראי בתורת כהנים בפרשת ערכין.

2. א. רש"י פירש בשני אופנים. האחד: גזירה שמא יאמרו שהבן פדוי אף קודם שנתן. השני: גזירה שמא יאמרו פודין בשטרות שיש לו על אחרים [שאיין גופן ממון].

ב. מבואר, שבלא נתינת הכסף ודאי אינו פדוי, ואף שלפי פירוש התוספות חייב עצמו בשטר זה, וכן מוכח מן המשנה כפי שנתבאר לעיל. ויש לבאר שלשה טעמים:

האחד: כיון שאין פודין בשטרות. נתיבות המשפט סימן סו א, [והשיג שם על התומים הסובר שהכותב שטר חוב לכהן בנו פדוי, שהריו בסוגייתנו מבואר שאינו פדוי אלא לכשיתן], וראה עוד במה שהובא באות ג.

השני: כיון שבפדיון הבן הרי אף קודם שכתב

וכן אמר רב ששת: בנו פדוי לכשיתן. כלומר, דבר תורה בנו פדוי לכשיתן.

תני תנא קמיה [שנה מי ששנה ברייתא לפני] דרב נחמן: בנו פדוי לכשיתן ואפילו מדרבנן.

אמר ליה רב נחמן: זו — שאתה אומר אם נתן הרי הוא פדוי, ואפילו מדרבנן — דברי רבי יוסי ברבי יהודה סתימתא. ואמרי לה: זו דברי רבי אלעזר ברבי שמעון סתימתא,

אבל חכמים אומרים: אין בנו פדוי, ואפילו לכשיתן, ומטעם גזירת חכמים דלעיל.

והלכתא: אין בנו פדוי ואפילו כשיתן — ומדרבנן.

שינונו במשנה: לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו במתנה [את דמי הפדיון שפדה בהם], רשאי:

תנינא במשנתנו להא דתנו רבנן בברייתא:

שיעור חמש סלעים. [או נפרש על דרך זו כפי שנתבאר בהערות לעיל, שמשנתנו עוסקת כשפדה בערך הראיה שבשטר לבד, ראה שם].
ובחידושי רבי שמואל שם ביאר עוד, על פי שיטת רבינו תם שאי אפשר למכור את שעבוד הגוף אלא את שעבוד הנכסים, ואם כן, יש לומר, שבאופן שמחייב את עצמו ונעשה שעבוד הגוף לכהן זה הוא באמת גופו ממון, ורק כשנותן לו שטר חוב דאחרים ששעבוד הגוף עדיין ביד האב ולא זכה הכהן אלא בשעבוד הנכסים, זה בלבד הוא דמיקרי אין גופו ממון.

ד. בגמרא כתובות קב א מיייתנן משנתנו — המחייבתו ליתן לכהן שכתב לו חמש סלעים — להוכיח כדברי רבי יוחנן, האומר: חייב אני לך מנה בשטר הרי הוא חייב. ודחינן: שאני התם דמשועבד ליה מדאורייתא.

וביארנו התוספות שם: השתא סלקא דעתין דהאי חייב משום שנתחייב לו ונשתעבד על ידי השטר ולהכי בנו אינו פדוי, [פירושו, קא סלקא דעתין שנתחייב לו חמש סלעים בסתם, ובהתחייבות זו רצה לפדות]. ומשינינן: שאני התם דמשועבד ליה מדאורייתא, וביארנו התוספות שם: פירוש, להכי יכול להתחייב הכא על ידי השטר שיש עליו קצת שעבוד, אבל במקום דליכא שעבוד לא מצי למשתעבד

בשטרא.

ומקשינן: אי הכי, אמאי כתב! ומשינינן: כדי לברר לו כהן. ומקשינן: אי הכי, אמאי אין בנו פדוי. ומשינינן: כדעולא! דאמר עולא: דבר תודה פדוי לכשיתן. וביארנו התוספות שם: אי הכי, בנו אמאי אינו פדוי. כלומר, הוה ליה למימר דיהיה פדוי לכשיבוא ליד כהן, דנהי דקודם שבא לידו דינא הוא דאינו פדוי דהא ליכא עליה אלא שעבודא בעלמא, מכל מקום כשיגיעו לידו אמאי אין בנו פדוי, ובברייתא משמע דאינו פדוי לגמרי. [כלומר, היות ושעבוד זה הוא לפדיון בנו, וכשנותן הרי את פדיונו הוא נותן, למה לא ייפדה. וראה לשון רש"י שם, ולכאורה אינו מפרש כהתוספות].

ובתוספות כאן נתקשו, דלפי סוגיית הגמרא שם משמע, שלא הצרכנו לדעולא אלא לדעת ריש לקיש שאי אפשר להתחייב מנה בשטר, אבל לדעת רבי יוחנן אין צריך לדעולא. ובתוספות בכתובות קב א ד"ה אמאי, יישבו קושיא זו: דאיצטריך לפרושי הכי [כדעולא], משום דמיירי בכל ענין אפילו כתב לו שאני חייב לו חמש סלעים לפדיון, ואפילו לא כתב לו הכי, סתמא דמילתא לפדיון בנו הוא דקאמר, ולעולם אית ליה [לעולא] דרבי יוחנן.

נתנו לעשרה כהנים בבת אחת (3) יצא —

ואם נתנו לכהן אחד (4) בזה אחר זה יצא.

נטלו הכהן לפדיון והחזירן לו, יצא. וכך היה

מנחנו של רבי טרפון הכהן, שהיה נוטל חמשה סלעים ומחזיר, וכששמעו חכמים בדבר, אמרו: קיים זה הלכה זו. כלומר, אף שהחזיר, מכל מקום קיים פדיון הבן ולדין זה של הברייתא מסייעת משנתנו.

3. פירש רש"י: שהניח לפני כולן חמש סלעים והלך לו. וחידוש יש בדבריו, כי בפשוטו הנחה אינה כלום וצריך זכיית הכהן, ואם נטלו בזה אחר זה, הרי שיטת רש"י שאינו מועיל אלא כשנותן לכהן אחד, כמבואר בהערה הבאה.

ובאור גדול על המשניות הביא לשון רש"י, וכתב: ומוכח מזה דפדיון הבן דמי לפרעון, ועיין בקצות החושן [רמג ד] שהביא בשם הפרי חדש שיכול ליתן הפדיון בעל כרחו משום דפרעון בעל כרחו שמייה פרעון, ועיין בנתיבות המשפט שם שדחה דבריו, ו מרש"י הנזכר נראה מבואר כהקצות.

4. כן פירש רש"י על פי התוספתא, ומבואר מדבריו שאם נתן לעשרה כהנים בזה אחר זה לא יצא. ומהרי"ט אלגאזי [פא ח ד"ה והנה כתב] סייע פירוש זה מלשון הברייתא עצמה, דאמאי לא כלל התנא שתי החלוקות כאחד, והוה ליה למימר: נתנו לעשרה כהנים בין בבת אחת ובין בזה אחר זה — יצא, ואמאי הוצרך התנא לעשותם שתי בבות. וראה עוד שם אריכות גדולה, האיך מהני בזה אחר זה מה שלא מצינו כן בשאר מקומות הטעונים שיעור.

אבל הרמב"ם [בכורים יא ז] כתב: נתן חמש סלעים לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה יצא. ומבואר שהוא מפרש כפשוטו. ומהרי"ט אלגאזי שם הביא כן גם מדברי התוספות לעיל מח ב ד"ה דרבי מאיר, שכתבו "שיכול לשלם לעשרה כהנים בזה אחר זה". ובביאור שיטת רש"י ראה שם.

ובאור גדול על המשניות כתב לבאר שיטת

רש"י, על פי המבואר לעיל מט א בפודה את בנו בתוך שלשים יום שיחול לאחר שלשים יום ונתעכלו המעות, דרב סבר דבנו פדוי, כמו מי שקידש אשה לאחר שלשים שהיא מקודשת היות ושעבוד המעות קיים, דהיינו, כיון שאם לא יחולו הקידושים יצטרך להחזיר, זה מחשיבהו כאילו שהמעות עדיין קיימים, ושמואל נחלק, כיון שאין בידו לפדותו עכשיו שהוא בתוך שלשים. ומבואר, שאם יפדהו לאחר שלשים כדי שיחול לאחר זמן, ונתעכלו המעות, יהיה הפדיון חל לאחר זמן אפילו לשמואל.

ואם כן, יש לומר, דרש"י כיון בדבריו ליישב את קושיית התוספות לעיל מח ב ד"ה דרבי מאיר, דסבירא ליה חמש ולא חצי חמש, והכא מהני לעשרה כהנים בזה אחר זה. ולכך סבירא ליה לרש"י שבאמת אינו יוצא במקצת, רק הא דיוצא בזה אחר זה היינו משום דהפדיון באמת נגמר אחר כך כשהשלים לגמרי והוי כמו בתורת פקדון אצלו עד שנגמר לגמרי, וכיון דבידו לפדותו עכשיו מהני לכולי עלמא אפילו נתאכלו, ואם כן, כל זה שייך רק בכהן אחד דאם לא יתרצה בשעת ההשלמה לפדיון יצטרך להחזיר, מה שאין כן בעשרה כהנים דיוכל כל אחד לומר דאינו מתרצה עד שיתן לו גם השאר, ואתי שפיר דבעינן דוקא כהן אחד.

ולפי זה הוסיף שם לבאר שלא יהיה ראייה מרש"י שכתב גבי עשרה כהנים בבת אחת שהניח לפנייהם והלך לו, שפרעון בעל כרחו שמייה פרעון [ראה הערה קודמת], ומשום שאם כן, ממילא ברישא שפיר מיקרי בבת אחת כיון דנתן להם בבת אחת והניח והלך לו לשם פדיון

ואתני קמיה [ראה רבי חנינא את אבי אחד הבכורים שפדה, שהוא עובר ושב לפניו כדי שיראהו] —

אמר ליה רבי חנינא לאותו אב: כנראה דלא גמרת ויהיבת [לא גמרת בדעתך להקנות לי את חמשת הסלעים] ולכן אתה מצפה שאשיבך —

אם כן, מידעם ביש עבדת [דבר רע עשית] (5) והילכך אין בנך פדוי. (6)

ותמהינן על מה שאמרו לו חכמים לרבי טרפון: וכי הלכה זו של פדיון הבן הוא שקיים רבי טרפון ותו לא [וכי מלבד הלכה זו לא קיים רבי טרפון ולא כלום]!?

אלא כך אמרו חכמים: קיים זה [רבי טרפון] אף הלכה זו של פדיון.

רבי חנינא הכהן היה רגיל ושקיל ומהדר [נוהג היה ליטול פדיון, ואחר כך להחזירו לאב], חזייה לההוא גברא דהוה קא אזיל

פירשו הרמב"ן בהלכותיו, הרא"ש בפסקיו והרשב"א בתשובותיו [ח"א סימן קצ"ח].

ב. בגמרא בבא מציעא ו ב גבי ספק בכור נשאו ונתנו שם בתקפו כהן אם מוציאין מידו, והרמב"ם [בכורות ה ג] פסק שאין מוציאין מידו. והקשה המחנה אפרים [זכיה ומתנה סימן ז]: אי תקפו כהן אין מוציאין מידו, והיינו טעמא משום דחוב הוא שחייב ליתן לכהן, אם כן, תיקשי סוגייתנו: כי לא גמר אבי האב ליתן מה בכך, הלא כל שבאו ליד כהן כבר זכה בהם רבי חנינא, וכי מחזירם אחר כך אינו אלא מתנה שרוצה ליתן, [אין כוונתו להקשות דוקא לפי מה דקיימא לן שאין מוציאין מידו, כי הנידון אם מוציאים או לא הוא משום ספק, אבל משמע, דבודאי אין מוציאין מידו, ואפילו תקפו שלא מדעת האב], ויותר קשה על דברי הרשב"א ז"ל דסבירא ליה דאפילו לא החזירם רבי חנינא אין בנו פדוי, וכי גרע מתקפו כהן דאף על גב דהוי ספק אין מוציאין מידו, כל שכן הכא דהוי ודאי, דאי תפס אין מוציאין מידו, וזכה בהם הכהן!?

ומכח זה יצא לידון בדבר החדש: עד כאן לא דנו שם בגמרא — ולא כתב הרמב"ם שאין מוציאין מידו — אלא בספק בכור בהמה או בשאר מתנות כהונה, משום שמשעה שהפרישם נעשה ממונא דכהנים ואין לבעלים בהם אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון, והילכך אם

ונטלו כולם, כיון דנתנתו היתה בבת אחת אף דהפדיון נעשה בזה אחר זה בעת הזכייה, מכל מקום שפיר מהני, ומשום דנגמר הפדיון בעת הגמר, דאם לא יתרוצו הראשונים יצטרכו להחזיר כיון דלא נתן להם בעצמו, רק הניח והלך לו.

5. נתבאר על פי רש"י, ופירוש "מידעם" לדעתו היינו "דבר", והפיסוק הוא: "מידעם ביש עבדת". והתוספות צידדו בפירוש אחד לפרש: "לא גמרת ויהבת מידעם". כלומר, לא גמרת בדעתך לתת מאומה. ובפירוש שני פירשו כרש"י.

6. א. רש"י פירש בשני אופנים:

האחד: הילכך אין בנך פדוי אם אחזירם. וכן פירש הרמב"ם בכורים יא ת. ולכאורה איו מובן, איך יתכן שיהיה הדין תלוי למפרע בחזרת הממון של עכשיו. ובביאור הענין יתכן, שאחר הודיע לו רבי חנינא את כל זאת, ממילא עכשיו גומר בדעתו להקנות לו. אלא שלפי זה צריך לומר שהמעות עדיין קיימים, או לפי שיטת הקצות החושן המובאת בהערות לעיל, שחוב הוא גופו ממון. או נפרש, שבהנאת מחילת החוב יכול לפדות, כמובא בהערות לעיל בשם המנחת חינוך שאפשר לפדות בהנאה.

השני: אפילו לא אחזירם אין בנך פדוי. וכן

שנינו במשנה: **המפריש פדיון בנו ואבד, חייב באחריותו:**

שואלת הגמרא **מנלן?** (7)

אמר פירש רבי שמעון בן לקיש: כתיב [במדבר יח טז]: "ופדויו מבן חודש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים", **ואתיא "ערך"** ["בערכך"] **"ערך" מערכין** היינו מי שאומר

"ערכי עלי" או "ערך פלוני עלי" שנאמר בפרשת ערכין [ויקרא כז] כמה פעמים "ערכך":

מה ערכין חייב באחריותן עד שיבואו ליד גזבר, (8) אף פדיון הבן חייב באחריותו עד שיבוא ליד כהן.

רב דימי אמר רבי יונתן: משום דכתיב

תפסם הכהן זכה בהם. מה שאין כן בחמש סלעים פדיון הבן, דכל כמה שלא באו ליד כהן ממונא דבעלים היו ואין לכהן זכיה בנכסיו של זה [ראה בהערות שבעמוד א בענין הפרשה בחמש סלעים] אלא שהנכסים משועבדים מדין ערב, וכיון שכן, כי תפס הכהן בחמש סלעים לא זכה בהם, שיכול האב לומר "לכהן אחר אני רוצה ליתן מה שאני חייב", ונמצאו אלו שביד כהן גזל הם בידו, ומשום הכי אמר להו רב חנינא לההוא גברא, לא גמרת ויהבת, הילכך אין בנו פדוי. **ובקובץ שיעורים** בבא קמא אות כ הביא שכדבריו כתב גם הרדב"ז בהלכות בכורים יא יט. ומיהו הקוב"ש הוכיח לא כן **מרש"י בבא קמא סו א**, שכתב גם גבי ראשית הגז שאין שייך בהם הפרשה — דמועיל תפיסה. **ומהרי"ט אלגאזי [פב א]** כתב על ראית המחנה אפרים מסוגייתנו: לדעת רש"י בלשון ראשון והרמב"ם דדוקא החזירו "אין כל כך ראיה [שאין מועיל תפיסה בפדיון הבן], די ש לומר, דנהי דאם תקפו כהן זכה, מכל מקום לכתחילה אסור לכהן שיקח שלא מדעת בעלים, כיון דאית להו טובת הנאה, ואם כן, רבי חנינא מעולם לא כיון לזכות בו כי אם על דעת שגמר הנותן בדעתו, ומדעת בעלים הוא זוכה, וכל שאיגלאי למפרע דלא גמר ויהיב והחזירו מפני שלא רצה לזכות שלא מדעת בעלים כיון דאית להו טובת הנאה, הרי לא נתקיימה מצות נתינה כלל".

"ואולם שוב ראיתי שטעמו [של המחנ"א] ונימוקו עמו, דהא לפי מה שהיה מנהגו של רבי חנינא שהיה מחזיר הפדיון כדי להחזיק ביד עושי המצוה, למה לא כיון לזכות שלא מדעת הבעלים כדין תקפו כהן, דאי משום דאסור לזכות שלא מדעת בעלים דטובת הנאה שלו, הא כיון דדעתו לזכות שלא מדעתו כדי שיקיים האב מצות נתינה ואחר כך יחזירו לו בתורת מתנה — אין כאן איסור כלל, דאדרבה הוא זוכה שלא מדעתו לטובתו, כדי שיצא ידי נתינה על ידו, ולא יצטרך ליתן לאחר במתנה גמורה, ואם כן, אמאי אמר ליה "אין בנך פדוי" כיון שבידו הוה לתקן שיכוין לזכות אף שלא מדעתו, וכשיחזירו הוה ליה נותן מתנה", וראה עוד שם בזה, ובכל עיקר יסודו של המחנה אפרים.

ובאבני מלואים סימן מג א ד"ה ובעיקר נקט "דאפילו בא ליד הכהן הפדיון בעל כרחו של אב נמי בנו פדוי, דהא כהן גובה בעל כרחו מנכסים משועבדים", אך **במנחת חינוך** מצוה שצב אות ז כתב, שאין ראיה מטריפת לקוחות, דאולי כופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

7. בהמשך הסוגיא תמהה הגמרא על השאלה, מאחר שכבר נתבאר המקור במשנה.

8. כדאמר בפרק בתרא דשחיטת חולין קלט ב "ונתן את הערכך ביום ההוא", חולין הן בידך עד שיבואו לידי גזבר, רש"י. ולשון הגמרא שם

יתן". ועל זה שאלו בבית המדרש: **מנא לן?** (10)

ואמר רבי שמעון בן לקיש: **אתיא ערך ערך מערכין**. דילפינן בתורת כהנים: יכול אם אמר ערך פלוני עלי ומת, יהא פטור, תלמוד לומר "יעריכנו" אפילו מת, ואף כאן כי מת לאחר שלשים נתחייב האב בפדיונו. (11)

ורב דימי אמר רבי יונתן: **"וכל בכור בניך תפדה, ולא יראו פני ריקם"**, וילפינן ריקם ריקם:

מה להלן, גבי עולת ראייה, יורשין חייבין, שהרי עולת חובה היא, וגבי עולת חובה תנן [סוף פרק ב דקינים] "האשה [יולדת] שהביאה חטאתה ומתה, יביאו יורשין

[שמות לד כ]: **"כל בכור בניך תפדה, ולא יראו פני ריקם"**, ויליף "ריקם ריקם" מעולת ראייה [שמתחייב להביא כל עולה לרגל] שנאמר בה "ולא יראו פני ריקם":

מה עולת ראייה חייב באחריותה, (9) אף פדיון הבן חייב באחריותו.

מתקיף לה רב פפא: וכי צריך עוד קרא לקרא קיים, והרי במשנה הובא מקרא ללמוד שחייב באחריותו, ולמה לי מקרא אחר!?

אלא אמר רב פפא: הא שחייב באחריותו, כדקתני טעמא במשנתנו: "יחיה לך, אך פדה תפדה", וכי איתמר דריש לקיש ודרכי יונתן ארישא איתמר, ששנינו ברישא [מט א]:

מת לאחר שלשים יום, אף על פי שלא נתן,

ריקם ריקם" דפשוטו של מקרא קאי על הבכור, שאם לא כן אין זו גזירה שוה אלא היקש. וכן היה נראה גם מלשון רש"י כאן: אבל מ"לא יראו" דבכור לא הוה שמעינן [דחייב באחריותו] אף ללא הגזירה שוה, ומשום שאם לא כן הרי נראה ריקם], דההוא לאו פנים ממש קאמר דהא לאו בעזרה מייתי לה, דלכהן יהיב לה, והוה אמינא דבהפרשה סגי' לה, ונראה מלשונו דאבכור קאי.

10. בפשוטו משמע מכאן שגדר פדיון הבן הוא גדר "פדיון" וכמו שהובא בשם השערי ישר בהערות כמה פעמים, שאם אינו אלא חיוב ממון, מה איכפת לן שמת הבן. וראה עוד בהערות שבהמשך הסוגיא.

11. א. נתבאר על פי רש"י. אך רבינו גרשום פירש: אתיא ערך ערך מערכין: מה להלן יורשין חייבין, כדתנן במסכת ערכין: האומר ערכו של

הוא: הכל מודים בערכין דאף על גב דלא אמר עלי מחייב [באחריות], דכתיב "ונתן את הערך ביום ההוא". ופירש שם רש"י: תלמוד לומר: אין ערכין קדושים עד שעת נתינה, וברש"י שם פירש גם את אופן הדרשה, ראה שם.

9. א. פירש רש"י: דהא חובה היא עליה, דלא גרעה מנדר שאם מתה או נגנבה חייב באחריותה, דכמאן דטעין ליה אכתפיה דמי, ועוד, דכתיב: "לא יראו פני ריקם", ואם מתה או נגנבה ולא פרע ליה, אישתכח דאיתחזוי ריקם בעזרה.

ב. כתב רש"י בחומש על הפסוק הנזכר: לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא, ואינו מוסב על הבכור, שאין במצות בכור ראיית פנים. אלא אזהרה אחרת היא: וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולת ראיית פנים.

ולכאורה היה נראה מלשון הגמרא: "ויליף

עולתה".

אף כאן גבי פדיון הבן יורשין חייבין,

ומתו. (12)

שהחיינו כשפודים בן שמת, ראה שם ובברכת שמואל קידושין סימן יח העיר על זה, הרי הא דבמת בנו אחר שלשים חייב לפדותו, אין הביאור דכעת איכא עליו המצוה דפדיון בכור, אלא שנשאר עליו חוב המצוה לכהן וחל שעבוד נכסים, ואינו אלא כפורע חוב לכהן, ומה שייך בזה ברכת שהחיינו. ולשיטת הברכת שמואל ניחא יותר דברי הגמרא, כי עיקר הנידון הוא אם חל שעבוד נכסים, אך למה דמוכח מהתוספות לא כן, אלא שאף את המצוה מקיים עכשיו, בזה יש לתמוה כפי שנתבאר].

ב. הקשה בשפת אמת על רש"י: הרי מה ששינוי שיביאו יורשים עולתה ואפילו שלא הפרישתה מחיים, היינו דוקא למאן דאמר שעבודא דאורייתא, אבל למאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא הרי המשנה מתפרשת שם באופן שהפרישתו מחיים, וכמבואר בקידושין יג ב! ועוד קשה: מה דמיון עולת ראייה לעולת יולדת, דהתם חייבה התורה להביא קרבן, אבל הכא עיקר המצוה היא שלא ליראות ריקם, וזה הרי כבר עבר, ואף שיש לו תשלומין כל החג, מכל מקום לאו חיוב דנכסים שייך בזה כמו ביולדת!?

והרמב"ם כתב: המפריש עולת ראייתו ומת, היורשין חייבין להביאה, ומשמע דוקא אם כבר הפרש, והלחם משנה תמה עליו, שהרי גבי יולדת סובר הרמב"ם שהיורשים מביאים אפילו בלי הפרשה, ולמה גבי עולת ראייה צריך הפרשה, ולפי מה שנתבאר אתי שפיר.

אלא שהסוגיא כאן צריכה ביאור, והלחם משנה הניח זה בצ"ע. ולענ"ד נראה, שהרמב"ם אינו גורס "מה להלן", רק סתם "ולא יראו פני ריקם", וכוננת הגמרא היא, שכמו בעולת ראייה שעיקר המצוה היא להביאו בשעת ראיית פנים,

פלוני עלי ומת הנודר, יתנו היורשים, אף הכא גבי בכור, היכא דמת לאחר שלשים יורשין חייבין ליתן. ובפשוטו הדברים מתמיהים מאד, שהרי אין אנו דנים כאן אם יורשי האב חייבין, אלא הנידון הוא אם האב עצמו חייב לפדות בנו שמת. אך ראה המשך הסוגיא ובהערות שם.

ב. בפשוטו נראה לפי פירוש רש"י, ממה שהצרכנו ללימוד מיוחד גבי ערכין שהוא חייב ליתן אף שמת הנערך [וכן מדמיון פדיון הבן לערכין], שגדר ערכין אינו חיוב בעלמא לשלם כפי מה שקבעה התורה את ערך הנערך, אלא הוא כאילו מקדישו וחייב לפדותו, וכאשר הובא גדר זה בברכת כהן בתחילת מסכת ערכין בשם השלטי גבורים ועוד, ראה שם. וכגדר זה יש ללמוד גם מהמבואר בערכין יד ב שהצרכנו ללמוד היקש ערכין לשדה מקנה שאינו מוסיף חומש, ובשפת אמת שם נתקשה בזה מהיכי תיתי יוסיף חומש, ולפי השלטי גבורים מבואר היטב.

12. נתבאר על פי לשון רש"י.

א. לפי פשט לשון הגמרא צריך ביאור, כי הרי אין אנו דנים אם יורשים חייבין, אלא אנו דנים אם מות הבכור פוטרת מן התשלום, ונידון זה אינו שייך ליורשים, שהרי אף כשהחייב — הוא האב — קיים אנו דנים לפוטרו, משום שמת הבן. ורש"י תיקן קצת, שכתב: אף כאן יורשים חייבים לאחר מיתת האב והבן דהו מחוייבים ומתו, ומיהו צריך ביאור: זו מנין לנו שאף כשמת הבן נשאר החיוב. גם לשון רש"י "דהו מחוייבים ומתו" צריך ביאור, כיון שאין זה הענין הנידון. וראה עוד בהערה לעיל בשם רבינו גרשום, וכל זה צריך תלמוד.

[ו בתוספות מט א נסתפקו אם מברכים

מתניתין:

בשעת מיתה].

ואף לא האשה — נוטלת מן השבח נב-א
שהשביחו הנכסים לאחר מיתת בעלה, ולא
בראוי לבוא לבעלה לאחר מיתתו —
בכתובתה, שאם לא היו שוים הנכסים כדי
כתובתה, והשביחו, אינה נוטלת מאותו
שבח.

ואף לא הבנות במזונותיהן. כלומר, בנות
שהיו לאם קודם שנישאה לאב, וקיבל האב
שיזונו מנכסיו לפרק זמן⁽¹⁾ — אין נוטלות
בשבח שהשביחו נכסי אביהם לאחר מיתתו

הבכור לאב נוטל פי שנים בנכסי האב,
ואינו נוטל — הבכור לאב — פי שנים
בנכסי האם.⁽¹³⁾

ואינו נוטל הבכור פי שנים בשבח שהשביחו
נכסים לאחר מיתת האב קודם חלוקה.⁽¹⁴⁾

ולא בראוי [היינו נכסים שלא היה אביהם
מוחזק בהם בשעת מיתתו, אבל היו ראויים
ליפול לו בירושה ונפלו לאחר זמן] —
בבמחזק [כבנכסים שהיו מוחזקים לאב

ואם כן, הרי יש לה הרבה נכסים מלבד נכסי
מלוג, ולמה הוצרך רש"י לפרש שהנידון הוא על
נכסי מלוג שלה.

14. הוסיף רש"י ביאור: אין הבכור נוטל פי
שנים בשבח, אלא שמין את הנכסים מה היו
שוין בשעת מיתת אביהן, והבכור שנטל שני
חלקים בקרקעות, יתן מעות כמה ששוה שבח
חלק השני שנטל בשביל הבכורה], ואותן מעות
יחלקו בין כולם.]

1. כן פירש רש"י. והתוספות בד"ה ולא, הרבו
להקשות עליו: אין לשון "בנות" משמע כן,
דלמה ליה למינקט בנות יותר מבן, ולא הוה ליה
למינקט לשון רבים אלא: ולא בת אשתו
במזונותיה, דלשון "בנות" משמע, מזון הבנות
שלו שאוכלות בתנאי בית דין. וכן הקשה ממה
דחשיב לה בגמרא "תנאי כתובה", ואילו בנות
אלו אינם ניזונות מכח שהם בנותיה של אשתו,
אלא הוא הדין בנות של אחרים היו ניזונות, אילו
היה פוסק כן עם אשתו שהיא כבעל חוב.
ולכן פירשו, שהכוונה למזון בנותיו שיש לו
גרמנה, שהוא תנאי בית דין שיזונו מנכסיו.

ומכל מקום יש לו תשלומין ומחוייב להביא
בתוך ימי החג אף על גב דכבר ראה ולא הביא,
הוא הדין הכא, אף על גב דהמצוה היא ביום
שלשים וכבר מת הבן, מכל מקום עדיין יש חיוב
לפדות.

13. א. לכאורה כוונת המשנה היא, שהבכור לאב
נוטל פי שנים בנכסיו, ואילו בכור לאם אינו
נוטל פי שנים בנכסי האם. ומיהו לשון המשנה
לא משמע כן, ועוד, הרי כבר שנינו בתחילת
הפרק שהבכור לאם אינו בכור לנחלה, ומשמע
בין לנחלת האב ובין לנחלת האם.

וראה ברש"י בגמרא על מה דילפינן לה מ"כי
הוא ראשית אוננו לו משפט הבכורה", שכתב:
משמע דאדידיה קאי, כלומר בנכסיו משפט
הבכורה ולא בנכסי אשתו. הרי מבואר שלא למד
רש"י ממה שנאמר "ראשית אוננו" שהפסוק אינו
מדבר על בכור לאם, אלא ד"משפט הבכורה"
ביחס למי שהוא ראשית אוננו, ולא משפט
הבכורה ביחס לאשתו של מי שהוא ראשית אוננו,
ועל פי זה נתבאר בפנים.

ב. ברש"י פירש: בנכסי האם: נכסי מלוג.
ותמה הרש"ש: הרי בהכרח שהנידון הוא באם
גרושה או אלמנה, שאם לא כן בעלה יורשה,